

Κωνσταντίνα Μέντζου-Μειμάρη

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ Δ' ΕΩΣ ΤΟΝ Ι' μ.Χ. ΑΙ.*

Ἡ ἀνακοίνωσι πού ἀκολουθεῖ ἐγίνε με ἀφορμὴ τὴν παρατήρησι ὠρισμένων στοιχείων πού ἀφοροῦν στὴν γυναικεία παρουσία μέσα στὸ πλῆθος τῶν δημοσιευμένων ἐπιγραφῶν τῆς πρώιμης, καὶ μέσης βυζαντινῆς περιόδου, μετὰ βέβαια ἀπὸ μακροχρόνια προσωπικὴ ἔρευνα. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀπαντοῦν κυρίως σὲ ἐπιγραφές ἐπιτύμβιες, κτητορικές, ἀφιερωτικές καὶ λιγώτερο σὲ σφραγίδες, σφραγιστικά δακτυλίδιά καὶ ἀντικείμενα ἀργυροχοΐας, πού συμπληρώνουν τὴν γνῶσι μας γιὰ τὸ θέμα. Τὰ παραδείγματα πού παραθέτω προέρχονται ἀπὸ ἐπιγραφές πού καλύπτουν ὅλες τὶς περιοχές τῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἶναι ἀντιπροσωπευτικά τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων καὶ ἐθνικοτήτων πού ζοῦν στὴν ἐπικράτειά της.

Ἡ περίοδος ἀπὸ τὸν Δ'–Ι' μ.Χ. αἰ., ἀπὸ τὴν ὁποία ἐγίνε ἡ συλλογὴ τοῦ ὕλικου, εἶναι μὲν μεγάλη, ἀλλὰ ἀφίνει πολλὰ περιθώρια γιὰ νὰ παρακολουθηθῇ κανεὶς τὴν ζωὴ, τὴν κοινωνικὴ τοποθέτησι καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς γυναίκας μέσα σ' αὐτὲς τὶς ἐποχές. Ἡ παράθεσι τοῦ κειμένου τῶν ἐπιγραφῶν γίνεται εἴτε ὁλόκληρη, ὅταν τοῦτο κρίνεται ἀναγκαῖο γιὰ νὰ διευκρινηθῇ καλύτερα ἡ θέσι τῆς γυναίκας καὶ οἱ σχέσεις της μεῖ ἄλλα πρόσωπα εἴτε ἀποσπασματικά, ὅταν οἱ ἔννοιες εἶναι σαφεῖς.

Ἀπὸ τὶς μαρτυρίες λοιπὸν πού ὑπάρχουν φαίνεται ὅτι ἡ γυναίκα στὶς περισσότερες περιπτώσεις εἶναι ἐξαρτημένη ἀπὸ τὸν ἄνδρα καὶ ἀναφέρεται ὡς σύζυγος τοῦ τάδε πολίτου, τοῦ τάδε ἀξιωματοῦχου, τοῦ τάδε κληρικοῦ. Ἡ συζυγικὴ της ιδιότητα δηλώνεται στὸ κείμενο τῶν ἐπιγραφῶν μετὰ τοὺς ἐξῆς ὁρους:

ἐλευθέρα

1) Ἀναστασίου /κὲ τῆς ἐλευθέρας/αὐτοῦ Εὐφίμιας¹ (Πάνορμος Ἑλλησπόντου, Ε' μ.Χ. αἰ.),

2) με+μό/[ριον Φ]λαβ/[ίου] Λωρε/[ν]τίου Γεν/τιλίου
ἐν/θα κατάκ/ιτε ἡ ἐλε/υθέρα α/ὐτοῦ Θεκ/ +λα*² + (Δορύλαιον, Δ' ἢ Ε' μ.Χ. αἰ.).

γαμετή

3) Ἀνδρέα καὶ τῆς αὐτοῦ [γ]αμε[τ]ῆς / Γενναδίας³ (Ἀθῆναι, Πβ),

* Ἡ ἐργασία αὕτη εἶναι ἐπέκτασι τῆς ἀνακοινώσεώς μου στὸ 15^ο Διεθνὲς Συνέδριον Βυζαντινῶν Σπουδῶν πού ἐγίνε στὴν Βιέννη ἀπὸ 4-9 Ὀκτωβρίου 1981.

1. Grégoire, Recueil, σελ. 8, ἀρ.12.

2. MAMA V, ἀρ.77.

3. IG 3,2 Berolini 1882, σελ. 243, ἀρ.3456.

- 4) Σόριν πιστῶν /Θεοκτίστου /καὶ τῆς αὐτοῦ /γαμετῆς Ἑρακλίας⁴ (Τύρος, ΠΒ),
- 5) Δόμνα... /θυγά/τηρ Κυριακοῦ/ἱατροῦ γαμη[τή] / Θεοδώρου⁵ (Σηλυβρία, ΠΒ),
- 6) Κυριακοῦ τα/βουλαρίου κέ Θεέκλας γαμε/τῆς αὐτοῦ (Κοράσιον Κιλικίας, Δ' - 5' μ.Χ. αἰ.),
- 7) Παύλου καβικλαρίου / καὶ τῆς αὐτοῦ γαμε/ῆς Γεοργιάς⁷ (Κώρυκος Κιλικίας, ΠΒ),
- 8) Φιλοσοφία... γαμε(τή) δὲ γεναμέ(νη) γνησία ἐμοῦ Ἰωάννου /Φιλαδέλφου⁸ (Ἀφροδισιάς Καρίας 5' μ.Χ. αἰ.),
- 9) Δόμνα θυγάτηρ Σισινίου γαμετὴ Ἐπιφανίου⁹ (Κων/πολις, β' ἡμισυ 5' μ.Χ. αἰ.).

γυνή

- 10)... Ἑρπιδιανοῦ/οἰκοδόμου/ καὶ γυνεκὸς αὐτοῦ/Σωφρονίας¹⁰ (Ἐφεσος Δ' μ.Χ. αἰ.),
- 11) Μαρί[α]/σώφρων γυνή Εὐπλου/ἡνιόχου¹¹ (Κόρινθος, Ε' ἢ 5' μ.Χ. αἰ.),
- 12) Ἀλε/ξανδρία π[ρ]στὴ γυνή Ἰω/άννου¹² (Ἑλλησποντος, βυζαντινὴ),
- 13) Πολυκάρπῳ ὑποδιακόνῳ/καὶ τῇ γυναικὶ μου Παλλαδίᾳ¹³ (κοντὰ στήν Σμύρνη, ΠΒ),
- 14) Θεώνη μετὰ γυνεκὸς καὶ τήκνον¹⁴ (Wadi Haggag Σινᾶ, ἀπὸ τὸν Ε' μ.Χ. αἰ. κ.έξ.),
- 15) Βαρούχου καὶ τῆς γυνεκὸς αὐτοῦ Θεέκλας¹⁵ (Wadi Haggag Σινᾶ, ἀπὸ τὸν Ε' μ.Χ. κ.έξ.),

σύμβιος

- 16) Ἰσαάκιος, τῶν βασιλέων ὁ σύμμαχος/ὁ τῆς ἀπάσης Ἀρμενίας κόσμος μέγας/... ἡ σύμβιος/ Σωσάννα σώφρων τρυγόνος σεμνῆς τρόπῳ¹⁶ (Ραβέννα, μετὰ τὸ 643 μ.Χ.),
- 17) ...Σεργίου... ἀργυροπράτου κ(αὶ) ἀναπαύσεως Μαρίας τῆς αὐτοῦ συμ-

4. *Rey-Coquais*, Tyr, σελ. 119, ἀρ.221.

5. *G. Seure*, ἐν *BCH*, τόμ. 36, 1912, σελ. 637· Ἀχ. Σαμοθράκη, Σημειώσεις, ἐν *Θρακικά*, τόμ. 18, 1943, σελ. 354.

6. *MAMA* III, ἀρ.161.

7. *MAMA* III, ἀρ.648.

8. *Grégoire*, *Recueil*, σελ. 90, ἀρ.255.

9. *SEG* 26(1976-77) 1979, σελ. 192, ἀρ.789.

10. *Grégoire*, *Recueil*, σελ. 28, ἀρ.98.

11. *Βέης*, *Isthmos - Korinthus*, σελ. 55, ἀρ.30.

12. *Grégoire*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 11, ἀρ.26.

13. *Grégoire*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 20, ἀρ.68.

14. *Negev*, *Wadi Haggag*, σελ. 29, ἀρ.86.

15. Αὐτόθι, σελ. 31, ἀρ.98, στ. 8-9.

16. *CIG* IV,2, ἀρ.9869=H.*Dütschke*, *Ravennatische Studien. Beiträge zur Geschichte der späten Antike*, Leipzig 1909=H.*Leclercq*, *Ravenne*, ἐν *DACL*, τόμ. 14,2,1948, στήλ. 2116.

βίου¹⁷ (Astoûmê Συρίας, Ζ' μ.Χ. α.),

18) ... Ἀετίου] πρωτοσπαθαρίου κέ στρατιγοῦ / Ἀνατολικῶν] καὶ τῆς
συμβίου αὐτοῦ Ἀμπελίας¹⁸ (Sivri-Hissar Γαλατίας, 858 μ.Χ.),

19) ... Μεγάλης/Κλαυδίου, συνβ(ίου) Σαβίνου/Βηρύλλου σχολαστικοῦ¹⁹
(Ghasm N. Συρίας, ΠΒ),

20) Πατρικί] / [ου καὶ] Ἡσυχίας συ[μβί] [ου] νομίσματα ὄξυο] ἡ δ'²⁰ (Gul
Bagtchê Κλαζομενῶν, βυζαντινῇ).

οἰκοδόεσποινα

21) Κοιμητή/ριον Ἐλπιδο/ηφό(ρου) σελεντι/αρίου, ἐνθα κα(τε)/τέθη ἡ
οἰκοδέσ/ποινα (α)ὐτοῦ Βιόλα²¹ (Ἄργος, ΠΒ),

σύζυγος

22) Σέργιος κονσιλιάρ/ο(ς) καὶ Μαρούση σύνζυγ/ος αὐτοῦ²²... (Orbetello
Ἑτρουρίας, Σ' μ.Χ. α.).

Σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἀναφέρεται δίπλα στὸν ἄνδρα τῆς μόνο μὲ
τὸ ὄνομά της.

23) + Ὑπὲρ εὐχῆς καὶ σωτερίας Κοσμᾶ/καὶ Ῥώμης καὶ τῶν τέκνων
αὐτῶν+²³ (El-Bardoumê Συρίας, ΠΒ),

24) Χαριλάω καὶ Μνημοσύνη κέ τοῖς πε[σίν]²⁴ (Θήρα, Ε' μ.Χ. α.),

25) Καλιγένου κ(αὶ) Βιγλεντίας²⁵+ (Ἀλεξάνδρεια Τρωάδος, Σ' μ.Χ. α.),

Σπανίως ἀναφέρεται ὁ ἄνδρας σὺν σύζυγος τῆς τάδε γυναίκας·
ξεχωριστὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Φλωρεντία τῆς
Ἰταλίας:

26) Ὑπατ(ία) Στι(λιχῶνος) τ(ό) β', /Β(οναε) Μ(εμορίαε) / Ἐνθα κῆτε Θεό-
τεκνος ὁ ἀνήρ Κύρα(ς) υἱός Βαρ/βεοῦσου, κώ(μης) Σιγά/των· ἐξεσεν/ἐ-
τη μ'. ἐτέθη κ/αλάν(δ)α(ι)ς Ἰου/λία(ι)ς.²⁶ (Φλωρεντία, 405 μ.Χ.).

Ὡς θυγατέρα ἀναφέρεται, ὅπως

27) +... Τιμοστράτη/θυγάτηρ γενομένη τοῦ προκ(ο)ιμηθέντος Φιδηλίου²⁷
(Σμύρνη, 9 Ἰουνίου 541 μ.Χ.),

17. L. Jalabert - R. Mouterde, IGLS, τόμ. II, Paris 1939, σελ. 380, ἀρ. 698.

18. CIG IV, 2, ἀρ. 8682=H. Grégoire, Inscriptions historiques byzantines, ἐν Byzantion, τόμ. 4, (1927-1928), 1929, σελ. 443-444.

19. Littmann-Magie-Stuart, Syria, σελ. 278, ἀρ. 618. Τὴν ἐπιγραφή παραθέτω ὁλόκληρη στὸν
ἀρ. 106.

20. Grégoire, Recueil, σελ. 26, ἀρ. 91.

21. Οἰκοδόεσποινα SEG 26 (1976-77) 1979, σελ. 117, ἀρ. 436.

22. CIG IV, 2, ἀρ. 9853=IG 14, Berlini 1890, σελ. 536, ἀρ. 2263.

23. L. Jalabert - R. Mouterde, IGLS, τόμ. IV, Paris, 1955, σελ. 323, ἀρ. 1910=Prentice, Syria,
σελ. 21, ἀρ. 855.

24. Grégoire, Recueil, σελ. 57, ἀρ. 166.

25. Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 4, ἀρ. 3.

26. SEG 19, 1963, σελ. 209, ἀρ. 630.

27. CIG IV, 2, 9277=Grégoire, Recueil, σελ. 20, ἀρ. 70.

- 28) + Ἀζζο/νήνη... αὐ(τῇ) θυ/γάτηρ Ἀσσοῦ²⁸ + (Nessana Παλαιστίνης, 2 Νοεμβρίου 541 μ.Χ.),
 29) Φιδήλεια, θυγάτηρ Φιδηλίας τῆς κοσμιο(τ(άτης)) /καὶ Ἀθηναῖοι κόμη-
 το(ς)²⁹ (Φιλαδέλφεια, 5^{ος} μ.Χ. αἰ.),
 30) Ἀνδρέα καὶ Εὐγενία... ἡ τούτων θυγάτηρ Ἀναστασία³⁰ (περιοχὴ Λέρ-
 νας, 5^{ος} ἢ 7^{ος} μ.Χ. αἰ.).
 31) Εὐχὴ Θεοδώρου κ(αὶ) [Ἀρε]τῆς/ τῆς θυ(γ)ατρὸς διακονίσσης³¹ +
 (Ἀφροδισιάς, Πβ).
 32) Δόμνα / θυγάτηρ Κυριακοῦ /ιατροῦ³² (Σηλυβρία, Πβ).
 33)... Πορφυρ/ία, θυγάτηρ) + Ἀριανοῦ³³... (Εἰ Μότε Μωάβ Παλαιστι-
 νης, Πβ).

Ὡς μητέρα:

- 40) + Ὀνήσιμος ὁ πατήρ/ καὶ Χρυσαιεῖς (;) ἡ μήτηρ/ρ³⁴... (Πέργαμον Μ.
 Ἀσίας, Πβ).
 41) Ἐνθάδε κ/(ε)ῖ(ται) μ(ήτηρ) Τίρ/ου, ζ(ή)σας/α ἔτ(η) π³⁵. (Εἰ-Kerak, Πβ).
 42)... Εὐτίχης/ Μαράωνος ναυπη/γὸς ἔνθα ἐξεκόμισα Δο(μ)ετίλλαν τῇ/ν
 γλυκυτάτην μου/ μητέρα³⁶ (Derkouš Συρίας)
 43)... Εὐτυχί/ας τῆς/ μητρὸς Ἀθη/νέου κὲ Θεον/κτίστου³⁷ (Ἀθῆναι,
 ἰουδαϊκὴ ἐπιγραφή, Πβ).

28. Dunscombe Colt, Nessana, σελ. 181, ἀρ.114.

29. Grégoire, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 125, ἀρ.343.

30. Βέης, Isthmos-Korinthos, σελ.75-77, ἀρ. 34= SEG 11, 1954, σελ.23, ἀρ.171=Kent, Corinth, σελ. 182, ἀρ.561.

31. Grégoire, ἐνθ' ἄνωτ., σελ.91, ἀρ.258.

32. Αχ. Σαμοθράκη, Θρακικά, τόμ. 18, 1943, σελ.354.

33. Canova, Moab, σελ.301-302, ἀρ. 318. Ὑπάρχουν ὁμως περιπτώσεις ἐπιγραφῶν στὶς ὁποῖες διπλὰ στὸ ὄνομα ἀναφέρεται μόνον τὸ πατρωνυμικὸ ἐπίθετο ἢ τὸ ἐπίθετο τοῦ συζύγου. Π.χ. 34)+Λεοντίς+Κεπα(ισίδου)+(Liftājā Παλαιστίνης, 509-510 μ.Χ., βλ. van Kasteren, Liftājā, ἐν ZDPV, τόμ. 16, 1893, σελ. 180, ἀρ.12). 35) Ἀγνε Στέφανε/βοήθη τῆς δοῦ/λη(ς) σου Ἄννας τοῦ / Στροβηληάτη (Τήνος, γύρω στὸν 1^ο μ.Χ. αἰ. βλ. D. Feissel, Inscriptions byzantines de Ténos, ἐν BCH, τόμ. 104, 1980, σελ. 488-490, ἀρ.13). 36) + Ἀγνε/Στέφανε/ φορήθ τῆς/ δοῦλη(ς) σου Θεω/φυλακτοῦς τοῦ Τηνηακοῦ. (Τήνος, 1^ο μ.Χ. αἰ., αὐτόθι, ἀρ.14). Ἐπίσης σὲ πολλὰς ἐπιγραφές, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη, συναντᾶμε διπλὰ στὸ γυναικεῖο ὄνομα ἓνα ὄνομα ἀνδρικό χωρὶς νὰ διευκρινίζεται ἂν πρόκειται γιὰ σύζυγο ἢ πατέρα. Βοηθητικὴ στὴν περίπτωσι αὕτη εἶναι μόνον ἡ ἡλικία τῆς γυναίκας ποὺ κατὰ κανόνα ἀναγράφεται. Π.χ. 37) +... Θεο/δώρα Προκο/πί(ου), ζήσας(α)/ἐτ(η) ιε', (τοῦ) υλς'. (Ἀζζά Μωάβ, 541-542 μ.Χ. βλ. Canova, Moab, σελ. 267, ἀρ.278). 38) Στήλη Νόννης/ Θεοδώρου/ ζησάσ(ης) ἐτ(η) ς' τοῦ ἐτ(ους) υς'/ινδ(ικτιώνος) δ' (Εἰ-Kerak Μωάβ, 600-601 μ.Χ., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 59, ἀρ.34). 39) Ἰω/ά(ν)να Ζή/ν(ου) σε', ἐτ(ους) φ', ινδ(ικτιώνος) η' + (Εἰ-Kerak, 605 μ.Χ., ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 62, ἀρ.38). Παρόμοια παραδείγματα δημοσιεύονται στὸ ἴδιο βιβλίο τῆς Canova, σελ. 42-43, ἀρ.15, σελ.45-46, ἀρ. 18, σελ.51, ἀρ.24, σελ.289, ἀρ.303.

34. CIG IV,2, ἀρ.9285=Grégoire, Recueil, σελ.16, ἀρ.48.

35. Canova, ἐνθ' ἄνωτ., σελ.150, ἀρ.164.

36. L. Jalabert-R. Mouterde, IGLS, τόμ. II, Paris 1939, σελ.361-362, ἀρ.665.

37. CIG IV,2, ἀρ. 9313=IG 3,2, Berolini 1882, σελ. 253, ἀρ.3545.

Ὡς ἀδελφή:

44) Δομέ(τιος) Δά/φνις ἀγα/θῇ μερίδι / τῇ ἀδελφῇ/ΚΑΣΥ³⁸...

(Μακεδονία, γύρω στὸν Δ' μ.Χ. αἰ.)

45) Ὑπὲρ εὐχῆς Ἰω/άννου σχολαρίου/κὲ τῆς ἀδελ/φῆς / [αὐτοῦ]³⁹.
(Pazarchyk Βιθυνίας, Πβ).

Μητρωνυμίες:

Σ' ἓνα μικρὸ ἀριθμὸ ἐπιγραφῶν παρατηροῦμε νὰ ἀναγράφεται δίπλα στὸ ὄνομα μόνο τὸ μητρωνύμο ἀντὶ τοῦ πατρωνύμου:

46)... Ἀνασ/τασία Θέκλης, /ζήσ(ασα) ἔτη νη', / τελευτήσ(ασα) μ(ηνός) Γορπ(αίου), ἰνδ(ικτιώνος) ια', τ(οῦ) υοβ'⁴⁰. (Azra Μῶαβ, 577 μ.Χ.).

47) +... Ἰάνας θυγατρὸς Παλα/δίας ἀναπαύσης./ Πιστῶν⁴¹. (Τύρος, Πβ).

48) Θεαίδιν τῆς μακα/ριωτάτης Σάρας θυ/γατρὸς Μαρκέλλας⁴². (Τύρος, ἰουδαϊκὴ ἐπιγραφὴ).

49) Κοιμητήριον Κυριακῆς/θυγατρὸς Ῥόδης⁴³... ("Αργος Πβ).

50) + Σοματοθέκε δι/αφέροντα Ἰωάννου /υιοῦ Τατιανῆς⁴⁴ (Κώρυκος, Πβ)

51) + Ἐνθάδε κατὰ/κτητε Ἀγαθονή/κη Ἀλε/ξάνδρας
Ἐνθά/δε κατ'τάκη/ε [Ε]ίσχ/δωρ/ος Ἀλε/ξάνδρας +
Ἐνθάδε κατὰ/κτητε Εἰωάννης / Ἀλεξάνδρας⁴⁵. (Πέρινθος, Πβ).

Ἐντύπῳ προκαλεῖ ἰδιαίτερα ἡ πρώτη ἐπιγραφὴ στὴν ὁποία ἀναφέρεται καὶ ἡ ἡλικία τῶν 58 ἐτῶν τῆς Ἀναστασίας, ποὺ μπορεῖ ἢ νὰ μὴν εἶχε πατέρα ἢ ἡ προσωπικότητα τῆς μητέρας της νὰ ἦταν τόσο ἔντονη ὥστε νὰ ἐπεσκίαζε αὐτὴν τοῦ πατέρα. Τὸ ἴδιο βέβαια ἰσχύει καὶ γιὰ τίς ἄλλες περιπτώσεις, ἀλλὰ ἐχῶ τὴν ἐντύπῳ ὅτι σὲ μιὰ περιοχὴ ἢ σ' ἓναν περὶωρισμένο κοινωνικὸ κύκλο οἱ μητέρες αὐτὲς θὰ εἶχαν εἴτε κάποια καλὴ φήμη, εἴτε κάποια καλὴ κοινωνικὴ θέσι, (ἐπιγραφὴ ἀρ.31: Εὐχὴ Θεοδώρου κ(αί) [Ἄρε]τῆς/τῆς θυ[γ]ατρὸς διακονίσσης +) ὥστε νὰ ὑπερῃσχύουν τοῦ συζύγου τους. Ἡ ἐντύπῳ αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ τῆς Περίνθου ποὺ προέρχεται ἀπὸ οἰκογενειακὸ τάφο καὶ στὴν ὁποία δίπλα στὸ ὄνομα καὶ τῶν τριῶν παιδιῶν ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τῆς

38. IG 10, 1, Berolini 1972, σελ. 227, ἀρ.777.

39. CIG IV, 2, ἀρ.8869.

40. Canova, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 268, ἀρ.280.

41. Rey-Coquais, Tyr, σελ. 38, ἀρ.63.

42. Rey-Coquais, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 92-93, ἀρ.164.

43. SEG 26(1976-77) 1979, σελ. 116-117, ἀρ.434.

44. MAMA III, ἀρ.475.

45. G. Seure, Antiquités thraces de la Propontide, ἐν BCH τόμ. 36,1912, σελ. 633-634, ἀρ.88. Ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Φιλιππούπολι ποὺ ἀνήκει σὲ προγενέστερη ἐποχὴ ἐπιβεβαιώνει τὴν συνήθεια τῆς ἀναγραφῆς μητρωνύμου στὴν περίπτωση ποὺ ὁ πατέρας ἦταν ἀγνωστος ἢ ἄσημος. Βλ. G. Mihailov, Inscriptions Graecae in Bulgaria Repertae, τόμ. III, 1 Serdicae 1961, ἀρ.1010: Ἐπάγαθος Παυλείνης [ζών] / καὶ φρονῶν ἑαυτῷ καὶ τῇ σ(υ)μβίῳ / ἑαυτοῦ Τιουτῆ τόν βωμόν / (ἐ)κ τῶν ἰδίων κατεσκεύασεν, εὐτύχει.

μητέρας τους Ἀλεξάνδρας.

Ἀπὸ ἐνδιαφέρουσες μελέτες πού ἔχουν ἤδη γίνει γιὰ τὴν χρῆσι τῶν μητρωνυμῶν στὴν ἀρχαία ἐποχὴ καὶ πού βασιζονται σὲ μαρτυρίες καὶ ἄλλων φιλολογικῶν πηγῶν, πλὴν τῶν ἐπιγραφῶν, ὑποστηρίζεται ὅτι κατὰ περιπτώσεις ἐπρόκειτο ἄλλοτε γιὰ λείψανα προελληνικοῦ μητρικοῦ δικαίου καὶ ἄλλοτε γιὰ ἐξῶγαμα τέκνα πού ἦσαν γνωστὰ μὲ τὸ μητρώνυμο⁴⁶. Ἡ τελευταία αὕτῃ ἀποψι μπορεῖ κάλλιστα νὰ ἐρμηνεύσῃ ἀνάλογες κοινωνικὲς συνθῆκες καὶ στὴν περίοδο πού ἐξετάζουμε.

Ὅταν ἡ γυναίκα ἔχη λάβει ἐκκλησιαστικὸ βαθμὸ ἀναφέρεται ἡ ιδιότητά της.

α) Ὡς διακόνισσα.

Γιὰ τὸ ἔργο τῶν διακονισσῶν ἰδιαίτερα εὐγλωττῇ εἶναι ἡ ἐπιγραφή τοῦ **Σ** μ.Χ. αἰῶνος ἀπὸ τὴν Ἀρχελαΐδα τῆς Καππαδοκίας⁴⁷.

52) Ἐνθάδε κατα/κίτε ἡ τῆς εὐλαβοῦς κέ/μακαρίας μνήμης διάκο/νος Μαρία ἥτις κατὰ τὸ ρητόν / τοῦ ἀποστόλου ἐτεκνοτρό/φесεν, ἐξενοδόχη-σεν, ἀ/γίῳν πόδας ἔνιψε, θλι/βομένοις τὸ ἄρτον αὐτῆς / διένεμεν. μνηστρητὶ αὐτῇ(ς) / Κύ(ριε), ὅταν ἔρχῃ ἐν τῇ βασιλίᾳ σου.

Ἀκολουθοῦν ἐνδεικτικὰ καὶ ἄλλα παραδείγματα ἀπὸ διάφορες περιο-χές.

53) ... Ἀγαλίσις διάκονος⁴⁸... (Μῆλος, α' ἡμισυ Δ' μ.Χ. αἰ.).

54) Νεικαγόρη/ διακόνισ/σα ἐνθάδε/ κεῖμαι⁴⁹ ('Αθήναι, Καρέας, Πβ).

55) ἡ κοσμο[τάτῃ κ(αί) πενθου]μέν[η διακό]/ [ν]εσσα(;) ⁵⁰ (Κόρινθος, Πβ).

56) + [Ε]ύ[χ]ῃ Ἀστερίου τοῦ / [εὐλαβ]εστάτου διακόν/[ου Χ(ριστο)ῦ κέ] τῆς μητρὸς αὐτο/[ῦ Ἐπιφα]ν[ε]ίας διακονέσης⁵¹ (Δαλδὶς Λυδίας, Πβ).

57) +... κέ Νύνης δη/ακονύσης θυ(γατρὸς) / Κάστωρος κέ Δη/μητρίου Βουσίου⁵² (Λυσιάς Ε' ἡ **Σ** μ.Χ. αἰ.).

58) Ἀγαθοκλί/ας παρθέ(ν)/ου /καὶ διακό(ν)νου⁵³. (Βοδενὰ Μακεδονίας, Πβ).

59) Κοιμ(ητήριον) διαφέρ/οντα Ποσιδω/νίας διακ(ονίσης)⁵⁴... (Φίλιπποι

46. Ἀναστ. Χριστοφιλοπούλου, Αἱ μητρωνυμῖαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ἐν Δίκαιον καὶ Ἱστορία (Μικρὰ μελετήματα), Ἀθῆναι 1973, σελ. 60-67 καὶ ἰδιαίτερα σελ. 64.

47. SEG 27, (1977) 1980, σελ. 247-47, ἀρ.948.

48. CIG IV, 2, ἀρ.9288=Grégoire, Recueil, σελ. 62, ἀρ.209.

49. CIG IV, 2, ἀρ.9318=IG 3,2, σελ. 251, ἀρ.3527.

50. Kent, Corinth, σελ. 194, ἀρ.629.

51. Grégoire, Recueil, σελ. 124, ἀρ.341.

52. MAMA IV, ἀρ.120 B. Ἄλλα παραδείγματα διακονισσῶν σὲ ἐπιγραφές τῆς Μ. Ἀσίας δημοσιεύονται ἐν MAMA VII σελ.12-13 ἀρ. 69, σελ.14, ἀρ.75, σελ.23 ἀρ.120, σελ. 37 ἀρ.186 (ἀπὸ περιοχὲς τῆς Λαοδικείας Κεκαυμένης, Τυριαείου, Ἀδριανουπόλεως Φρυγίας).

53. Marg. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις, Ἀθῆναι 1896, τόμ. 1, σελ. 394, ἀρ.7.

54. Marg. Δήμιτσα, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ.2, σελ. 733, ἀρ.930. Ἡ ἐπιγραφή δημοσιεύεται

Μακεδονίας, από τὸν Δ' μ.Χ. αἰ.).

60) + Ἐνθάδε κατά[ιτε] / Εὐγενία ἡ τῆς εὐ[λαβοῦς] / μνήμης γεναμένη
 δ[ιακόνισσα]⁵⁵... (Elešnica, περιοχή Raslog σημερινῆς Βουλγαρίας, 12
 Ἰουνίου 538 μ.Χ.)

61) ἡ αἰμν[ησ]τος / δούλη τοῦ Χριστοῦ Ἀε[ρ]ίη ἡ κα[τ]αγεναμέ[ν]η
 διάκονος τῶν / ἁγίων, ἡ πάντων φίλη⁵⁶. (Ἀμισός, 569 μ.Χ.).

62) ἡ δούλη / καὶ νύμφη τοῦ Χριστοῦ / Σοφία, ἡ διάκονος, ἡ δευ[τέρ]α
 Φοίβη⁵⁷. (Ἱερουσαλήμ, 6' μ.Χ. αἰ.).

63) + Ὑπὲρ σωτηρίας Ζωῆς διακονίσσης⁵⁸. (Rihab Ὑπεριορδανίας,
 μ.Χ. αἰ.).

64) Μαρία/Οὐάλεντ(ος), / δ(ια)κ(όνισσα)... (Maḥaiy Μωάβ, 643-644 μ.Χ.).

β) Ὡς κανονική⁶⁰.

65)... κα(ι) Πα/νχαρίας ἐλαχ(ίστης) / κανονικῆς⁶¹. (Φίλιπποι Μακεδονίας,
 ἀπὸ Δ' μ.Χ. αἰ. κ.ἐξ.).

66)... καὶ τοὺς εἰς τοῦτο διακονου/μένους εὐαγεῖς δεκανοὺς καὶ τὰς
 εὐλα/βεστάτας κανονικάς⁶². (Ἐφεσος, 531-537 μ.Χ.).

Ὅταν ἔχη λάβει ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα ἀναφέρεται:

γ) ὥς ξενοδόχος.

67) Μνήμη / Εὐφρονί[νης] ξενο/δόχου⁶³. (Yer-Hissar Καππαδοκίας, Πβ).

Ὅταν ὑπῆρξε μοναχὴ ἀναφέρεται συνήθως καὶ στὶς ἐπιγραφὰς
 ἀναλόγως, ὥς μονάζουσα, μοναχή, ἡγουμένη ἢ ἀσκήτρια:

68)... Πα[υ]λεῖ[ν]/[ν]ας καὶ Θέκλ[α]ς [μ]ο/[ν]ηστ[ρι]ον Θέκλ[α]ς⁶⁴ + (Σελεύ-
 κεια Κιλικίας, Πβ).

69) Ἐνθα κ(ε)ῖτ(αι) μον/άχουσα Θεοδοσία⁶⁵... (Ἱερουσαλήμ, 592 μ.Χ.).

ολόκληρη μὲ σχετικά σχόλια καὶ ἀπὸ τὸν Paul Lemerle στὸ βιβλίο του Philippes et la
 Macédoine Orientale à l'époque chretienne et byzantine, Paris 1945, σελ.92-93.

55. Beševliev, Bulgarien, σελ. 164-166, ἀρ.231.

56. H. Grégoire, Inscriptions historiques byzantines, ἐν Byzantion τόμ. 4(1927-1928), 1929,
 σελ. 454, ἀρ.V.

57. Thomsen, Jerusalem, ἐν ZDPV, τόμ. 44, 1921, σελ. 94, ἀρ. 130.

58. M.Avi-Yonah, ἐν Quarterly of the Department of Antiquities in Palestine, τόμ. 13, 1947,
 σελ. 69, ἀρ.3 καὶ 4.

59. Canova Moab, σελ. 383, ἀρ.391.

60. Σωκράτης, PG 67, στήλ. 121: «καὶ τὰς παρθένους τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν
 ἐκκλησιῶν κανόνι». Περισσότερα βλ. H. Leclercq, ἐν DACL, τόμ. 3,1, Paris 1913, στήλ.
 248-256.

61. Μαργ. Δήμιτσα, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. 2, σελ. 733, ἀρ.930. Τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἐπιγραφῆς
 παραθέτω στὸν ἀρ.59.

62. Grégoire, Recueil, σελ.35-36, ἀρ.108, στ.22-23.

63. H. Grégoire, Voyage dans le Pont et en Cappadoce, ἐν BCH, τόμ.33, 1909, σελ. 129,
 ἀρ.106.

64. MAMA III, ἀρ.45.

65. Thomsen, Jerusalem, σελ. 97-98, ἀρ.139.

70)... κατάκτηε ἡ δούλη τοῦ θεοῦ Ἑλένη μοναχή⁶⁶. (Θεοδοσία Ταυρικῆς Χερσονήσου, 819 μ.Χ.).

71)...Οἰκτητῆ[ριον] / τῆς μα[καρίας] / καὶ ἀειμ[νήστου] / καὶ ἀλησ[μονήτου] / Γενεθλια[ς] μοναχῆς⁶⁷. (Ἀθῆναι, Πβ).

72)... ἡ μοναχὴ Εὐπραξία⁶⁸. (Ἀθῆναι, Παρθενών, Πβ).

73)... ἡ θεοφι/λεσάτη τοῦ Χρισ/τοῦ Στεφανία ἡ/γουμένη⁶⁹. (Ἀγκυρα, Πβ).

74) Θέκλα / σεβα[στῆ:] / ἡγουμ(ένη) / μοναστηρ/ίου Βενα.../τοῦ Γε(ω)ρ/-γίου⁷⁰ + (Ἱερουσαλήμ, Η' μ.Χ. αἰ.).

75) Θέκλα / Θεο(σ)α[λονικίση] // ἡγουμ(ένη) μοναστηρ(ίου) Ἰουβεν(α)λί-ου / τοῦ Γεωργίου⁷¹ + (Ἱερουσαλήμ, Η' μ.Χ. αἰ.).

76) τῇ / ὁσιωτάτ(η) Χαράτ(η) ἡγουμ(ένη) τοῦ / εὐαγ(οῦς) μο(ναστηρίου) τ(ῶ)ν Ἀρμενισ(σῶν)⁷². (Ἱερουσαλήμ, Η'-Θ' μ.Χ. αἰ.).

Ἐξ ἄλλου ἄλλη ἐπιγραφή ἐπάνω σὲ σφραγιδα ἐπιβεβαιώνει πὼς ἡ ἡγουμένη κατεῖχε μιὰ ξεχωριστὴ θέσι καὶ ἀσκοῦσε καθήκοντα διοικητικά, ὥστε νὰ διαθέτῃ καὶ δική της σφραγιδα, πρᾶγμα ποὺ δὲν δικαιολογεῖται εὐκολὰ γιὰ τίς ἄλλες μοναχές μιᾶς ἀδελφότητος.

77) Θεοτόκε, βοήθει Μαρκελλία ἡγουμένη⁷³ (τέλος Ζ' - ἀρχὲς Η' μ.Χ. αἰ.).

Ἀσκητρίες μαρτυροῦνται σὲ ἐπιγραφές, ὅπως:

78) Θῆσις Μιν(α) ἀσκητρίας⁷⁴ (Πόντος Σαριάν, Πβ).

79) Θέσις Μα[ρ]/ίας ἀσκητρίας στυλί/τισας⁷⁵+ (Ἀμάσεια, Πβ).

80) Μελανίππη ἀσκήτρια τῆς ἀγίας / τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας / τῇ εὐ/λαβε-

66. CIG IV, 2, ἀρ.9286=V.V.Latyšev, Sbornik grečeskich nadpisej christianskich vremen iz južnoj rossii, [S. Petersburg 1896] Leipzig 1974, σελ. 82-84, ἀρ.75α.

67. J.S.Greaghan - A.E. Raubitschek, Early Christian Epitaphs from Athens, ἐν Hesperia, τόμ.16, 1947, σελ. 33, ἀρ. XVIII.

68. Ὀρλάνδου - Βρανούση, Τὰ Χαράγματα, σελ. 92, ἀρ.106.

69. S. Mitchell, Inscriptions of Ancyra, ἐν AS, τόμ. 27, 1977, σελ.101, ἀρ.49=SEG 27, (1977) 1980, σελ. 227, ἀρ.882.

70. Thomsen, ἐνΘ' ἀνωτ., σελ.59, ἀρ.116.

71. Thomsen, ἐν ZDPV, τόμ.64, 1941, σελ.218-219, ἀρ. 116.

72. Thomsen, ἐν ZDPV, τόμ.44, 1921, σελ. 98-99, ἀρ.141.

73. Zacos-Veglery, Seals, Vol. I, part II, σελ. 819-820, ἀρ. 1340. Ὡστόσο σὲ μεταγενέστερες ἐποχὲς ἀπαντοῦν καὶ σφραγίδες μοναζουσῶν. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀναφέρω ἀπὸ σφραγιδα τοῦ Ι'-ΙΑ' μ.Χ. αἰῶνος. + Θεοτόκε βοήθει τῇ σῇ δούλῃ Εὐφ(η) μία μοναχῇ. βλ. V. Laurent, Le Corpus des Sceaux de l'Empire byzantin, τόμ. V,2 Paris 1965, σελ.297, ἀρ.1467.

Ἀλλὰ ἀπὸ προσεκτικῆς ἐξέτασι καὶ ἄλλων σφραγίδων, ἰδιαίτερα ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰ. καὶ ἐξῆς ἐπάνω στὶς ὁποῖες ἀναφέρονται οἰκογενειακὰ ὀνόματα καὶ τίτλοι, διαπιστώνει κανεὶς πὼς πρόκειται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γιὰ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας ποὺ ὅταν ἐμόνασαν διατήρησαν τὴν συνήθεια νὰ ἔχουν δική τους σφραγιδα. Περισσότερα βλ. V. Laurent, ἐνΘ. ἀνωτ. σελ.291-303, ἀρ.1459-1477 bis καὶ τόμ. V,3 Paris 1972, σελ.277-284, ἀρ.2006-2014 bis.

74. Fr. Cumont, Le sacrifice du Faon à Pédachtoé, ἐν Byzantion, τόμ.6, 1931, σελ. 531, ἀρ.4.

75. Studia Pontica, σελ.146, ἀρ.134.

στάτη ἀδελφῇ μου Δόξη / τῇ σεμνῇ ἀσ/κητρίῃ⁷⁶... (Λαοδικεῖα Κεκαυμένη, Πβ).

Στὶς περιπτώσεις πού ὑπῆρξε παρθένος, τοῦτο ἀναφέρεται πάντοτε στὶς ἐπιγραφές καὶ σημαίνει ἢ ὅτι ποτέ δὲν πανδρεύθηκε ἢ ὅτι τὴν πρόλαβε ὁ θάνατος· καὶ τοῦτο συμπεραίνει κανεὶς ὅταν ἡ ἡλικία τῆς εἶναι μικρή, ὅπως:

81) Πασκασία παρθένος / ἐτῶν δεκαπέντε / τελευτᾷ πρό ὀκτώ / καλανδῶν Φλεβαρίῳ / μετὰ τὴν ὑπατίαν Βικεν/τίου. Εὐμύρι θυγάτηρ⁷⁸ (Κατάνη Σικελίας, 402 μ.Χ.).

ἢ ὅτι οἰκειοθελῶς ἐζῆσε παρθενικὴ ζωὴ μέσα στοῦ σπίτι τῆς⁷⁹:

82) Εὐτυχία παρθενεύσασα καὶ Κλαυδιανὴ παρθενεύσασα⁸⁰ (Μῆλος, α' ἡμισυ Δ' μ.Χ. αἰ.).

83) +οὐ αἶθα/νε, Παυλῖ/να (σ)εμνὴ κ/αὶ ἄχρατος / παρθενίην ἐ/κτελέσσα⁸¹ (Τύρος, Πβ).

84) [Μημόρ]/[ιον ἄνν]/ας παρ/θένου⁸² + (Θεσσαλονίκη Ε'-Σ' μ.Χ. αἰ.).

85) Μνήμα Παύλας(;) / παρθένου⁸³ (Σελεύκεια Κιλικίας, Πβ).

86) +Νέωνος εἰ/ατροῦ κέ Εἰ/λιωδῶρ/ας παρθέ/νου⁸⁴ (Μερίαμλικ Κιλικίας, βυζαντινῆς ἐποχῆς).

87) Ἐνθάδε ἀναπαύετε ἡ εὐλαβ(εστάτη) παρθένος / Εὐφημία, δούλη το[ῦ] Χ(ριστο)ῦ⁸⁵ ('Ελλαδικὸς χώρος, Σ'-Η' μ.Χ. αἰ.).

Ἐπίσης μπορεῖ νὰ ἔλαβε τὸν ἐκκλησιαστικὸ βαθμὸ τῆς διακονίσης, προϋπόθεσι τοῦ ὁποίου ἦταν ἡ παρθενικὴ ζωή,

88) + Μημόριον / Ἀγαθοκλί/ας παρθέ(ν)/νου / καὶ διακ(ν)/νου⁸⁶ (Βοδενά Μακεδονίας, Πβ).

76. MAMA I, ἀρ.174=SEG 6, 1932, σελ. 58, ἀρ.305.

77. Βλ. καὶ παρατηρήσεις στὶς χριστιανικὲς ἐπιγραφές τῆς Ρώμης ὑπὸ *Henric Nordberg*, *Les mots Virgo et ΠΑΡΘΕΝΟΣ dans le Tituli Chrétiens de Rome*, ἐν *Sylogge Inscriptionum Christianarum Veterum Musei Vaticani*, (Acta Instituti Romani Finlandiae) curante *Henrico Ziliacus*, τόμ. 2 *Commentarii*, Helsinki - Helsingfors 1963, σελ. 203-209.

78. *G. Libertini*, *Territorio di Catania*, ἐν *Notizie degli Scavi di Antichità*, Roma 1931, σελ. 372.

79. Ὅταν διάλεγαν αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν ζωὴ προηγεῖτο εἰδικὴ τελετὴ στὴν ἐκκλησίᾳ παρουσία τοῦ ἐπισκόπου, γνωστὴ σὰν «κορῶν καθιέρωσις» (Καν.18 Βασ., 6/6 καὶ 126/135 Καρχ.), ὅπου ἦσαν ὑποχρεωμένους σὲ ἀγαμία καὶ ἐγκράτεια. Ὁ θεσμὸς ὁμως τῶν παρθένων γρήγορα ἀπορροφήθηκε ἀπὸ τὸ μοναστικὸ κοινοβιακὸ σύστημα καὶ δὲν φαίνεται νὰ ἀπαντᾷ μετὰ τὸν Ἰουστινιανό· βλ. Ἀναστασίου Χριστοφιλοπούλου, Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, β' ἐκδ., Ἀθῆναι 1955, σελ.155-156.

80. CIG IV 2, ἀρ. 9288=Grégoire, *Recueil*, σελ. 62, ἀρ.209.

81. *Rey-Coquais*, Tyr, σελ. 110-111, ἀρ.204.

82. *Τσιγαρίδα*, Κατάλογος, σελ.74-75, ἀρ.45.

83. CIG IV, 2 ἀρ.9225.

84. *V. Nutton*, *Five Inscriptions of Doctors*, ἐν *PBSR*, τόμ. 37, 1969, σελ.98-99.

85. CIG IV, 2, ἀρ.9448.

86. *Μαργ. Δήμιτσα*, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. 1, σελ.394, ἀρ.7.

ἢ νὰ ἐζήσῃ σὲ μοναστικὴ ἀδελφότητα.

89) + Ἐνθάδε καθεύδῃ ἡ μία τῶν ε' λαμπαδιφόρων παρ/θένων, ἡ θεοφυ/λεσάτῃ τοῦ Χρισ/τοῦ Στεφανία ἡ/γουμένη⁸⁷ ("Αγκυρα, Πβ).

"Ὅταν ἐξάσκησε ἐπάγγελμα μαζί μὲ τὸν σύζυγό της· καὶ αὐτὸ φαίνεται στὶς περιπτώσεις ποὺ μποροῦσε ὁ ἕνας νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄλλον στὴν καθημερινὴ δουλειὰ διαθέτοντας τὶς ἴδιες γνώσεις, ὅπως στὶς περιπτώσεις τῶν γιαιτρῶν ἢ ὅταν διατηροῦσαν κατάστημα καὶ βέβαια μποροῦσαν νὰ ἐργάζωνται μαζί. Ἡ πιὸ κάτω ἐπιγραφή, ἂν καὶ πρωτοχριστιανικῆς ἐποχῆς, εἶναι ἐνδεικτικὴ στὴν περίπτωσι τῶν γιαιτρῶν.

90) + Αὐρ. Γάιος ἀρχι/εἰατρος ἀνέσ/τησα εἰστήλην/θῇ συμβίου μου / Αὐγούστης ἀρχι/εἰατρίνα ἥτις / πολλῶν σώμα/σιν ἀρρώσθων /ἴασιν δέδω-/κε // ἥς δώσι αὐτῆς /σωτήρ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀμοιβήν⁸⁸... (Çeşmeli Zebir M. Ἀσίας, πρωτοχριστιανικὴ ἐποχή).

91)... Πρις/κιανῆς / καὶ Ζε(υ)ξίπ(που) / καπήλων⁸⁹ (Καيسάρεια Παλαιστίνης, ρωμαϊκὴ ἐποχή, ἰουδαϊκὴ ἐπιγραφή).

92) Σαβίνου + (καὶ) Ἀναστα/σίας καπήλων+ἀπὸ Αὐλὸν⁹⁰ (Τύρος, Πβ).

93) Ἰωάννου καὶ Ἀνθ/ούσης σταθμούχων ἐν μηνί Γορπίου ἐνδ. ε'⁹¹ (Ἀντιόχεια Συρίας, ἰουδαϊκὴ ἐπιγραφή, π.θ. **Σ** μ.Χ. αἰ.).

Ἀρκετὰ παραδείγματα ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ γιὰ γυναῖκες ἐπαγγελματίες ποὺ ἐργαζόντουσαν ἀτομικὰ πρὸς βιοπορισμό.

94) [Κοιμητήριον] Σωσάννας ἱατρ/ίνης⁹² (Ἀθῆναι, Πβ).

95) + Σωματοθήκη / Βασιλο(ῦ)τος ἱατρ/ίνης⁹³ + (Κώρυκος Κιλικίας, Πβ).

96) Θήκη Θέκλης εἰατρίνης + (Σελεύχεια Κιλικίας, Πβ).

97) + Γεωργίου... μάγκιπος καὶ / Στεφανίδος ἱατρομέας⁹⁵ (Κώρυκος, Πβ).

98) Εὐψύχι Μυρίνη ἡ μέδ, /ἱς ἱρήνην σου ἡ καλὴ/ψυχὴ καὶ τὰ μέλλοντα σοί⁹⁶ (Κώρυκος Κιλικίας, Πβ).

"Ἄλλῃ ἐνδιαφέρουσα περίπτωσι εἶναι καὶ ἐκείνῃ τῆς Μεταξίας ποὺ γινώριζε καλλιγραφία καὶ φαίνεται πὼς ζοῦσε ἀπὸ τὴν τέχνη της.

99) Σώριν Μεταξίας καλλιγραφίσσας... **XC** ... τοῦ⁹⁷... (Βηρυττός, π.θ. Ε' ἢ

87. S. Mitchell, ἐνθ' ἄνωτ., σελ.101, ἀρ.49. Τμῆμα τῆς ἐπιγραφῆς παραθέτω στὸν ἀρ.73.

88. MAMA VII, ἀρ.566. Γιὰ τὸν ὄρο ἱατρίνα ἢ ἱατρίνη καὶ τὴν ἐξάσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος ἀπὸ γυναῖκες βλ. σχόλια τοῦ L. Robert στὸ βιβλίο τοῦ N.Firatl, Les stèles funéraires de Byzance gréco-romaine, Paris 1964, σελ.175-178.

89. B. Lifshitz, ἐν RB, τόμ. 68, 1961, σελ.115-120=SEG, τόμ. 19, 1963, σελ. 283, ἀρ.916.

90. Rey-Coquais, Tyr, σελ. 109, ἀρ.202.

91. L. Jalabert-R. Mouterde, IGLS, τόμ.3.1, Paris, 1950, σελ.441-443, ἀρ.770.

92. IG, 3,2, σελ.242, ἀρ.3452.

93. CIG IV, 2, ἀρ.9164=MAMA III, ἀρ.269.

94. CIG IV, 2, ἀρ.9209.

95. MAMA III, ἀρ.292.

96. MAMA III, ἀρ.605.

97. R. Mouterde, Inscriptions grecques mentionnant des artisans de la Bérée byzantine, ἐν Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, τόμ.1926, Comptes rendus des Séances de

ς' μ.Χ. αϊ.).

Ἐπίσης ὠρισμένες ἐπιγραφές μαρτυροῦν μειζότερες, δηλαδὴ γυναῖκες ἐπιστάτριες⁹⁸ ποὺ ὑπηρετοῦσαν σὲ μεγάλα σπίτια πλουσίων ἢ σὲ ἰδιωτικές ἐπιχειρήσεις, κτήματα κ.λπ. ποὺ διέθεταν καὶ γυναικεῖο προσωπικό.

100) [---]ης μιζοτέ[ρας;---]⁹⁹ (Κόρινθος, Πβ).

101) Μνήμα Καλλιόπης /μιζοτέρας καὶ ἀπελευ(θ)έρας/ τοῦ τῆς λαμπρᾶς / μνήμης Προκοπίου¹⁰⁰ (Beth-She'arim Παλαιστίνης, πιθανῶς Πβ).

102) + Κοιμητή/ριον Εὐφίμι/ας τῆς μιζο/τέρας γυνε/κὸς νέας με / τοῖς ἔτεσιν / σῶφρονος / κέ τὴν χίρα / ἐπαγρύπνω[ς] / ἐχούσης κα/τὰ δύναμιν / εὐποιεῖν¹⁰¹ (Παιανία Ἀττικῆς, ναὸς ἀγ. Ἀθανασίου, Πβ).

Οἱ ἐπιγραφές ποὺ παραθέτω, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρώτη ποὺ εἶναι πολὺ κατεστραμμένη, δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ σκεφθῶ ὅτι πρόκειται γιὰ συζύγους μειζοτέρων, ἀξιωματούχων κρατικῶν ὑπαλλήλων. Ἄλλωστε οὔτε ἐπίσημο χαρακτῆρα ἔχουν οὔτε ἀναφέρουν πατρώνυμο ἢ ὄνομα συζύγου, ὅπως συνηθίζεται ἰδίως γιὰ γυναῖκες μὲ κάποια κοινωνικὴ θέσι. Ἦδη στὴ δευτέρη εἶναι φανερό ὅτι πρόκειται γιὰ ἀπελεύθερη ποὺ ὑπηρετοῦσε σὲ σπίτι σημαίνοντος προσώπου, στὴν τρίτη μάλιστα ἐξαίρεται ἡ φιλανθρωπία τῆς ἐπιστάτριας αὐτῆς ποὺ εἶχε βοηθήσει πολλοὺς ἀνθρώπους.

Οἱ ἐπιγραφές πρέπει νὰ χρονολογηθοῦν μεταξὺ Ε' καὶ Ζ' μ.Χ. αἰ., ὅπως τὸ σύνολο τῶν παπύρων ποὺ ἀναφέρονται σὲ μειζοτέρους¹⁰², ἂν καὶ ἡ G. Rouillard ἔχει ὑποστηρίξει ὅτι ὁ τίτλος *μειζων* ἢ *μειζότερος* ἀπαντᾷ ἤδη στὰ χωριά τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τὸν Γ' μ.Χ. αἰ. μὲ τὴν σημασία ὅμως τοῦ ἐπιστάτη ἢ οἰκονόμου σὲ ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησι.¹⁰³

Ἀκολουθοῦν δύο παραδείγματα γυναικῶν ποὺ πουλοῦσαν ὠρισμένα εἶδη:

103) + Θήκη ον...ιτος / [ἄ]ρτοπράσιος¹⁰⁴ + (Ἰσαυρία, Πβ).

104) + Σώριν Ἐλιοῦτος ἀσ/προπολίσας¹⁰⁵ + (Τύρος, Πβ).

Ὑπάρχει ἡ γνώμη ὅτι ἀσπροπόλίσσα ἦταν ἡ πωλήτρια τοῦ ἄ-

l'Année 1929, σελ.96-98=Bull. Epigr. ἐν REG, τόμ.43, 1930, σελ.189.

98. L. Robert, Bull. Epigr. ἐν REG, τόμ. 77, 1964, σελ.231, ἀρ.503=Hellenica XIII, 1965, σελ.105-108.

99. Kent, Corinth, σελ.190, ἀρ.604.

100. M. Schwabe - B.Lifshitz, Beth - She'arim II, The Greek Inscriptions, Jerusalem 1974, σελ.185-186, ἀρ.200.

101. Μ. Χατζηδάκη, ἐν ΑΔ τόμ.29 (1973-1974) 1979, σελ.194.

102. Fr. Preisigke, Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden aus Ägypten, τόμ.III, Besondere Wörterliste, Berlin 1931, σελ. 133, ἐν λ.

103. Germaine Rouillard, L'administration civile de l'Égypte byzantine, Paris 1928, σελ.69-70.

104. L. Duchesne, Les nécropoles chrétiennes de l'Isaurie, ἐν BCH, τόμ.4, 1880, σελ.205, ἀρ.27.

105. Rey-Coquais, Tyr, σελ. 12-13, ἀρ.17B=SEG, τόμ.27, (1977) 1980, σελ. 260, ἀρ. 995.

σπρου, δηλαδή ενός από τὰ συστατικά πού παρασκεύαζαν κυρίως τὸ λιβάνι.¹⁰⁶

Ἐξ ἄλλου ἀπὸ ἀφιερωτικὴ ἐπιγραφή ψηφώσεως δαπέδου τοῦ Ϛ' μ.Χ. αἱ. μαθαίνουμε ὅτι μία εὐπορὴ γυναίκα, ἡ Εὐστοχινή, ἦταν πλοιοκτῆτις καὶ τὸ καράβι τῆς ὠνομαζόταν «Μαρία». Αὐτὴ ἐδαπάνησε ὠρισμένο ποσὸ χρημάτων, προκειμένου νὰ διακοσμηθῇ μὲ ψηφιδωτὸ τὸ βόρειο κλίτος τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου στὴν Κῶ.

105) Εὐστοχινή / ἡ κοσμοιάτη / ναυκλήρισα / κέ Μαρία ἡ νεό(ς) αὐτῆς ἐψήφωσαν / τὴν στοάν¹⁰⁷ (Δυτ. τοῦ χωριοῦ Μαστιχάρη τῆς Κῶ, 525-550 μ.Χ.).

Σὲ ἔργα εὐποιῆς συναντᾷ ἐπίσης κανεῖς γυναικεῖα ὀνόματα. Αὐτὰ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνέγερσι ὠρισμένου κτηρίου ἢ ἰδρύματος:

106) Κτίσμα Μεγάλης/Κλαυδίου, συνβίου Σαβίνου Βηρύλλου σχολαστικοῦ/κτίσθην ἐξ ιδίων αὐτῆς ἀναλωμάτων¹⁰⁸ (Ghasm N. Συρίας, Πβ).

107) Ἐκτίσεν ἡ μεγαλοπρεπεστάτη Αὐρηλιανή (Ἰ. Ἀδραμύτιον, Freneli, βυζαντινὴ)¹⁰⁹.

109) Γεροκομ(ε)ῖον γυν(αι)κῶν/ ταπ(ε)ινῶν συσταθὲν διὰ τῆς/ ἁγίας τῆς Θεοτόκου ὑπὸ Ἰωάννου κ(αί) Βερίνης Βυζαντινῶν¹¹¹ (Ἱερουσαλὴμ, Ϛ' μ.Χ. αἱ.).

Ἐπίσης συμμετέχει μὲ χρηματικὲς δωρεὲς γιὰ τὸ κτίσιμο ναῶν ἢ κάνει δωρεὰ τάφου σὲ ὑπηρετὴ τῆς.

110) Χόστη σύμβιος Ἰνου τοῦ μάρτυρος προσέφερεν τῷ οἴκῳ τῆς εὐχῆς χρυσίου (λίτρας;) δεκατέσσαρες¹¹² (Bousân Συρίας, Πβ).

111)...Ἐ[γ]ένετο [ἡ ἐκκλησία] τῶν ἁγίων προφητῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων ἐκ προσφορ[ᾶς] τῆς μακαρίας Μαρίνα(ς) τῷ ζκφ' ἔτει χρ(όνων) γ' ἰνδικ(τιώνος)¹¹³ (Γέρασα, 464/65 μ.Χ.).

112) + Σορός διαφέρων/ Χρυσαφίου ὀστιαρίου/ τῶν Βελεφορούων/ ἐδορήσατο ἡ Κυρία/ Εἰρήνη¹¹⁴ (Τύρος, Πβ).

Ἀπὸ τὴν Ἀπάμεια τῆς Συρίας προέρχεται καὶ ψηφιδωτὸ δάπεδο ἐβραϊκοῦ κτηρίου (πού βρίσκεται τώρα στὸ μουσεῖο τῆς Δαμασκού) πάνω στὸ ὁποῖο διαβάζουμε ὀνόματα γυναικῶν πού εἶχαν προσφέρει χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τὴν δημιουργία του.

106. Αὐτόθι. Ἐν τούτοις ὁ L. Robert ἀμφιβάλλει ἂν πρόκειται γιὰ πωλήτρια αὐτοῦ τοῦ εἶδους· βλ. Bull. Epigr. ἐν REG, τόμ.91, 1978, σελ.498, ἀρ.522.

107. Στ. Πελεκανίδη – Π. Ἀτζακά, Σύνταγμα Παλαιοχριστιανικῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τῆς Ἑλλάδος. 1. Νησιωτικὴ Ἑλλάς, Θεσσαλονίκη 1974, σελ.73, 4.

108. Littmann-Magie-Stuart, Syria, σελ. 278, ἀρ.618.

109. Grégoire, Recueil, σελ. 16, ἀρ.47bis.

110. Grégoire, ἐνθ' ἄνωτ., σελ.117, ἀρ.332.

111. Thomsen, Jerusalem, ἐν ZDPV, τόμ.44, 1921, σελ. 6, ἀρ.9.

112. Le Bas-Weddington, σελ. 520, ἀρ.2249.

113. Kraeling, Gerasa, σελ. 476, ἀρ.298.

114. Rey-Coquais, Tyr, σελ.70-71, ἀρ.121.

113) Ἀλεξάνδρα/ εὐξαμένη ὑπέ/ρ σωτηρίας πάν/των τῶν εἰδίων/ ἐποίησεν πό(δας) <ρ>.¹¹⁵

114) Ἀμβροσία εὐξα/μένη ὑπέρ σω/τηρίας πάν/των τῶν ιδίων/ ἐποίησεν πό(δας) ν'. κ.ᾶ.

Ὅταν ἔχη ταφή σέ τόπο ξένο τῆς καταγωγῆς της ἀναφέρεται συνήθως καί ἡ ἐθνικότητά της.

115) Τεσσαρακοντούτης Στερκορία Γάλλιξ ἐνθάδε κίτε πόλ(εως) Ῥατομάγου¹¹⁶ (Μόθανα Συρίας, 342 μ.Χ.).

116) Σοφία Γορτυνία¹¹⁷ (Καστέλλι Κισσάμου Κρήτης, Δ'/Ε' μ.Χ. αἰ.).

117) Μνήμα /Μαρίας / Ῥωμέας +¹¹⁸ (Ἱερουσαλήμ, Ε' μ.Χ. αἰ.).

118) [+Ε]πιφαν[ία ἐκ] / Θεσσαλον[ίκης] /ἐλθοῦσα/ ἐν[θάδε κίτε+]¹¹⁹ (Ἡράκλειον Κρήτης, Ε'/Σ' μ.Χ. αἰ.).

119) Ἀνατολία/ ἡ Ἀραβ[ιστην]ή¹²⁰... (Ἱερουσαλήμ, Ζ' μ.Χ. αἰ.).

120) + Μνήμα διαφέ/ρον Θέκλα Μαρού/λφου γερμανική/ [τῆς Ἁγίας Σιών]¹²¹ (Ἱερουσαλήμ, Ζ' ἢ Η' μ.Χ. αἰ.).

121) Θέκλα/ Θεσ(σ)α(λονικίση) // ἡγουμένη¹²² (Ἱερουσαλήμ Η' μ.Χ. αἰ.).

122) Μαρία γυνή Ἀλεξάνδρου ἀπό Καπούης¹²³ (Ἱερουσαλήμ, ἀχρόνιστη ἰουδαϊκή ἐπιγραφή).

Τό ἴδιο συμβαίνει ὅταν καί οἱ δύο σύζυγοι ἐζησαν ἢ ἐτάφησαν μακριά ἀπό τὴν γενέτειρά τους.

123) +... Σαβίνου + (καί) Ἀναστα/σίας καπήλων+ἀπό Αὐλδὼν¹²⁴ (Τύρος, ΠΒ).

Στὶς περιπτώσεις ποὺ ἡ γυναίκα ἀνήκει σὲ ἀνώτερη κοινωνικὴ τάξη, φέρει συνήθως καὶ τὸν ἀνάλογο τίτλο ποὺ ἔχει σχέση μετὰ τὸν τίτλο ἢ τὸ ἀξίωμα τοῦ συζύγου ἢ πατέρα της.

Πρεσβυτέρα καὶ ἀρχισυναγώγισσα

124) Σοφία Γορτυνί/α πρεσβυτέρα/ κέ ἀρχισυναγώ/γισσα¹²⁵ Κισ ἄμου (Καστέλλι Κισσάμου, ἰουδαϊκὴ ἐπιγραφή, Δ' - Ε' μ.Χ. αἰ.).

115. L. Jalabert-R. Mouterde, IGLS, τόμ. IV, Paris 1955, σελ. 67, ἀρ.1322, 1323 κ.ἑξ.

116. Le Bas - Waddington, σελ. 481, ἀρ.2036.

117. Bandy, Crete, σελ.142-143, ἀρ.3.

118. Π.Λούθαρι, Ἐπιγραφαὶ ἐκ τοῦ τόπου τοῦ μαρτυρίου τοῦ πρωτομάρτυρος καὶ ἀρχιεπισκόπου Στεφάνου, ἐν ΝΣ, τόμ.4, 1906, σελ.248=C.K.Spyridonidis, The Church of St. Stephen, ἐν PEF QSt. 1907, σελ. 137-139 καὶ R.A. Macalister, αὐτόθι, σελ. 235, ἀρ.III=Thomsen, Jerusalem, ἐν ZDPV, τόμ.44, 1921, σελ.111, ἀρ.187.

119. Bandy, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 91, ἀρ.62.

120. Thomsen, ἐν ZDPV, τόμ.64, 1941, σελ.223-224, ἀρ.163A.

121. Thomsen, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 218, ἀρ.109.

122. Thomsen, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 218-219, ἀρ.116. Ἡ ἐπιγραφή παρατίθεται στὸν ἀρ.75.

123. Thomsen, ἐνθ' ἄνωτ., σελ.116, ἀρ.195.

124. Rev-Coquais, Tyr, σελ.109, ἀρ.202. Τὴν ἐπιγραφήν παραθέτω καὶ στὸν ἀρ. 92.

125. Bandy, Crete, σελ.142-143, ἀρ.3.

Πατρικία

Ἀπό σφραγίδες κυρίως ἔχουμε παραδείγματα γυναικῶν ποὺ φέρουν τὸν τίτλο τῆς πατρικίας¹²⁶.

125) Δομνικ(ι)ας ἡ Δομνίκας πατρικίας¹²⁷ (550-650 μ.Χ.).

126) Θεοτόκε, βοήθει τ(ῇ) σῇ δούλῃ Ἀνν(η)ς πατρικ(ι)ας¹²⁸ (τέλος Θ' – ἀρχὲς Ι' μ.Χ. αἰ.).

127) Θεοτόκε, βοήθει τ(ῇ) σῇ δούλῃ Ἀνν(η)ς πατρ(ι)κ(ι)ας¹²⁹ (τέλος Θ' – ἀρχὲς Ι' μ.Χ. αἰ.).

Χαρακτηριστικὸ εἶναι καὶ τὸ παράδειγμα ἀπὸ ἐπιτύμβιο ἐπιγραφή ποὺ δείχνει μὲ σαφήνεια ὅτι τὸν τίτλο τῆς πατρικίας ἔφεραν οἱ θυγατέρες τῶν πατρικίων ἡδὴ ἀπὸ τὴν παιδικὴ τους ἡλικία.

128) + Ἐτελειώθη ἡ δούλῃ τοῦ Θε(ο)ῦ /Μαρία ἡ κ(αί) πατρικία μη(νός) Ἀρηλ(ίου) ι' / ἰνδ(ικτιῶνος) β'. οὔσα ἐτῶ[ν] ς¹³⁰ +(Αἰγίνα ς' μ.Χ. αἰ.).

Υπάτισσα

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ θυγατέρες ἢ συζύγους ποὺ ἀναφέρονται σὲ σφραγίδες.

129) Ἐλένης υπάτισσης¹³¹ (550-650 μ.Χ.).

130) Ἀνν(ης) υπατί(σ)σης¹³² (Ζ' μ.Χ. αἰ.).

131) Θεοτόκε, βοήθ(ει) Θεοφανοῖ υπάτισση¹³³ (Ζ' μ.Χ. αἰ.).

132) Θεοτόκε, βοήθει τῇ δούλ(η) σου Εὐφροσύνη υπάτισση(η)¹³⁴ (Η' μ.Χ. αἰ.).

Ἀπὸ παρόμοια σφραγίδα ποὺ βρίσκεται στὴν Ἀγία Γενοβέφα Παρισίων προέρχεται καὶ ἄλλη υπάτισσα, ἀλλὰ χωρὶς χρονολογία.

126. Ὅταν πρόκειται γιὰ ἀξιωματοῦχο ζωστὴ πατρικία, τοῦτο συνήθως δηλώνεται σαφῶς στὴν σφραγίδα. Παράδειγμα ἀπὸ τὸν ΙΑ' μ.Χ. αἰ. ἔχουμε τὴν Μαρία Μελισσηνή: + Κ(ύρι)ζε β(οήθει) / Μαρή(α) /ζωστὴ ς(τῇ) /Μελισ(ι) /ν(ῇ) (1060-1070 μ.Χ.). Βλ. *Werner Seibt, Die Byzantinischen Bleisiegel in Österreich, 1. Teil, Wien 1978*, σελ. 260, ἀρ.128. Ἄλλη σφραγίδα τῆς Μαρίας Μελισσηνῆς δημοσιεύθηκε παλαιότερα καὶ ἀπὸ τὸν G. Schlumberger, *Sigillographie de l'Empire byzantin*, Paris 1884, σελ.607, ἀρ.1: ΘΚΕ β(οή)θ(ει) Μαρία ζωστὴ τ(ῇ) Μελισσηνή.

127. *Zacos-Veglery, Vol.I, Part I*, σελ. 577, ἀρ. 793. Σὲ σφραγίδα τοῦ ς' μ.Χ. αἰ. μνημονεύεται ἐπίσης καὶ ἄλλη πατρικία, ἀλλ' ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἐλληνικὴ ἐπιγραφή μὲ λατινικοὺς χαρακτήρες: Teotocce βοητι Maria patricia (β' ἡμισυ ς' μ.Χ. αἰ.) βλ. ἐνθ' ἄνωτ. Vol. I, Part III, σελ.1648, ἀρ.2899.

128. Ἐνθ' ἄνωτ., Vol.I, Part II, σελ. 855, ἀρ.1412.

129. Ἐνθ' ἄνωτ., σελ.985, ἀρ.1718.

130. CIG IV 2, ἀρ.9302=IG 4, Berolini 1902, σελ. 15, ἀρ.54 στ.9-11=Νίκου Α. Βέη, Ἀναγνώσεις χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν Αἰγίνης, Θεσπιῶν, Μεγάρων, Κορινθοῦ καὶ Ἀργεῶς καὶ παρεκβολαὶ εἰς ταύτας, ἐν Izvestija Κωνσταντινουπόλεως (=Bulletin de l'Institut Archéologique Russe), τόμ. 14, 1909, σελ.97-99.

131. *Zacos-Veglery, Seals, Vol. I, Part I*, σελ.600, ἀρ.848.

132. *Zacos-Veglery, ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ.555, ἀρ.744.

133. *Zacos-Veglery, ἐνθ' ἄνωτ.*, Part III, σελ.1661, ἀρ.2932.

134. *Zacos-Veglery, ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 1741-1742, ἀρ.3104.

133) Εὐφημίας ὑπατίσεως¹³⁵.

Ἐπίσης σὲ ἐπιτύμβιο ἐπιγραφή μαρτυρεῖται ὑπατία.

134) Μαρίας τῆς Ὑπατίας¹³⁶ (Μοφουεστία Κιλικίας, Πβ).

Πρωτοσπαθάρια καὶ στρατήγισσα

135) + Μαρία πρωτοσπαθα[ρ]ία καὶ στρατ[ή]γῃσα¹³⁷ (Ι'-ΙΑ' μ.Χ. αἰ.).

Πρωτοστατόρισσα

136) Θεοτόκε, βοήθει τῇ σῇ δούλῃ Θέκλῃ πρωτοστρατορίν(η)¹³⁸. ἀμήν.
(750-850 μ.Χ.).

Δούκισσα

137) Θε[ο]φανῶ [δ]ούκῃ[σαν]. (Η'-Θ' μ.Χ. αἰ.)¹³⁹.

Χαρτουλάρια

138) Ἐτελιώθ(η) ἐν κ(υρί)ῳ Ἄννα ἡ χαρτουλαρ[ί]α¹⁴⁰... Ἀθῆναι, Λυκοδήμου, βυζαντινῇ).

Πρόκειται γιὰ τὴ σύζυγο κάποιου χαρτουλαρίου¹⁴¹ τῶν Ἀθηνῶν, γιὰ τὸν ὁποῖο βέβαια δὲν γνωρίζουμε ἂν ἦταν κρατικός ἢ ἐκκλησιαστικός ὑπάλληλος.

Ἐλάχιστες εἶναι οἱ περιπτώσεις ποὺ ὁ τίτλος ἢ τὸ ἀξίωμα ἀνήκουν στὴν ἴδια τὴν γυναῖκα, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν

Κουβικουλάρια: ἀπαντᾷ σὲ τρεῖς ἐπιγραφές ποὺ προέρχονται ἀπὸ διαφορετικὲς περιοχές.

Ἡ πρώτη ἀπὸ τὴν Μοισία:

139) + Ἐνθάδε κατάκιτε/ ἡ μακαρία Παυλίνα/ κουβουκλάρια/ χῆρε παροδῖτα¹⁴² + (Βάρνα, Ε' μ.Χ.- αἰ.).

Ἡ δευτέρα ἀπὸ τὴν Χαλκηδόνα:

140) Σὺν Θεῷ ἀπετέθη τὰ θε/μέλια τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἀγίου Χρισ/τοφόρου ἰνδ(ικτιῶνος) γ' μ(ηνί) μαῖω... ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως κα[ί] / Εὐλαλίου ἐπισκό(που) Χαλκηδό(νος) κτίζετε δὲ παρὰ τῆς / σεμνοπρ(επεστάτης)

135. CIG IV, 2, ἀρ.9008.

136. CIG IV, 2, ἀρ.9159.

137. Κωνσταντοπούλου, Μολυβδόβουλλα, σελ.249, ἀρ.1046.

138. Zacos-Veglery, Vol.I, Part II, σελ.1311, ἀρ.2409. Τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοστράτορος ἀπαντᾷ ἤδη ἀπὸ τὸν Θ' αἰ. καὶ ἀναφέρεται στὸ Τακτικὸ τοῦ Uspenskij (842-843) καὶ τὸ Κλητορολόγιο τοῦ Φιλοθέου (899): βλ. Ν. Oikonomidès, ἐνθ' ἀνωτ., σελ.53, στ.14 καὶ σελ.103, στ.13 ἀντιστοίχως.

139. Κωνσταντοπούλου, Μολυβδόβουλλα, σελ. 248, ἀρ.1042.

140. Ἀντωνίου ἀρχιμανδρίτου, Περί ἀρχαίων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν ἐν Ἀθήναις, (ρωσικά) Sankt Petersburg 1874, σελ.9, ἀρ.9=CIG IV, 2, ἀρ.9322.

141. Τὸ ἀξίωμα τοῦ χαρτουλαρίου ἀπαντᾷ στὰ κείμενα ἤδη ἀπὸ τὸν Ζ' μ.Χ. αἰ. περισσότερα γιὰ τὸ θέμα βλ. R. Guillard, Contribution à l'histoire administrative de l'Empire byzantin. Le Chartulaire et le grand Chartulaire, ἐν RESEE, τόμ.9, 1971, σελ.405-426.

142. V. Beševliev, Bulgarie, σελ.180-181, ἀρ.250α=Bull. Epigr., ἐν REG, τόμ.78, 1965, σελ.132, ἀρ.257.

κουβικουλαρί[ας] Εὐφημίας¹⁴³... (Χαλκηδών 450-451 μ.Χ.)

Ἡ τρίτη ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη:

141) [Ἵ Υπερ/ εὐχῆς κ(αί) ἀναπαύσεως/ Θεοδο/σίας τῆς ἐνδο/ξοτάτ(ης) κουβικουλα/ρίας¹⁴⁴ (Ἱερουσαλήμ, **Σ'** μ.Χ. αἰ.).

Ἀπὸ τὶς τρεῖς αὐτὲς ἐπιγραφές ἡ δεύτερη καὶ ἡ τρίτη ἐπιτρέπουν νὰ σκεφθῇ κανεὶς πὼς πρόκειται γιὰ κουβικουλαρίες τοῦ ἱεροῦ παλατίου¹⁴⁵

Ὅπως μᾶς πληροφοροῦν, ἡ μὲν δεύτερη ἔχει τὰ μέσα καὶ τὴν οἰκονομικὴ εὐχέρεια νὰ κτίσῃ τὸν ναὸ τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου, ἡ δὲ τρίτη ποὺ φέρει καὶ τὸν τιμητικὸ τίτλο ἐνδοξοτάτη, πιθανῶς ἤλθε σὰν προσκυνήτρια στὴν Ἱερουσαλήμ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς της καὶ ἐτάφη ἐδῶ. Ἡ πρώτη ἐπιγραφή δὲν ἀφίνει τέτοια περιθώρια καὶ φαίνεται πὼς ἡ γυναίκα αὕτη θὰ ὑπηρετοῦσε σὲ σπίτι ἀξιωματοῦχου ἢ πλουσίου.

Ὅταν ἡ γυναίκα εἶναι μέλος τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας ἢ συγγενῆς ἐξ ἀγχιστείας, συνήθως φροντίζει νὰ χαράσσεται ἐπάνω στὴν σφραγίδα καὶ ὁ βαθμὸς τῆς συγγενείας, γιὰ νὰ τονισθῇ ἰδιαίτερα ὁ δεσμός της μὲ ὑψηλὰ πρόσωπα τῆς ἐποχῆς.

142) Κύριε, βοήθει τῇ σῇ δούλῃ Θεοδώρα θυγατρὶ Κωνσταντίνου πορφυρογεννήτου δεσπότου¹⁴⁶ (μέσον Ι' μ.Χ. αἰ.).

143) Θεοτόκε, βο(ή)θ(ει) τ(ῇ) σῇ δούλῃ Μαρ(ι)α θυγατρ(ι) τοῦ καίσαρος¹⁴⁷ (β' ἡμισυ Θ' αἰ.).

144) Θεοτόκε, βοήθει τῇ σῇ δούλῃ Μαρία μητρὶ Θεοφανοῦς αὐγοῦσ-στ(η)ς¹⁴⁸ (959-969 μ.Χ.).

Ἐξ ἄλλου ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ ἐπιγραφή τοῦ **Σ'** μ.Χ. αἰ. ἀπὸ τὴν Ἀττάλεια, ποὺ ἀναφέρεται στὴν προσωπικὴ περιουσία τῆς Μαρίνας, κόρης τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου.

145) + Χωρίον διαφέρον/τα τῷ θίῳ οἴκῳ τῶν/ Μαρίνας προνοου/μένων

143. J. H. Mordtmann, Beiträge zur Inschriftenkunde Syriens, ἐν ZDPV, τόμ. 7, 1884, σελ.121=H. Grégoire, Inscriptions historiques byzantines, ἐν Byzantion, τόμ.4 (1927-1928) 1929, σελ.461-465, ὅπου καὶ δημοσιεύεται διωρθωμένη. Πρόκειται γιὰ μεγάλη ἐπιγραφή, ἀπὸ τὴν ὁποία παραθέτω τοὺς στίχους ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸ θέμα.

144. J.H. Mordtmann, ἐνθ' ἄνωτ., σελ.120=Thomsen, Jerusalem, ἐν ZDPV, τόμ.44, 1921, σελ.99, ἀρ.143.

145. Κουβικουλαρίες τοῦ παλατίου ἀπαντοῦν στὸ Κλητορολόγιο τοῦ Φιλοθέου τοῦ Θ' μ.Χ. αἰ. (βλ. N. Oikonomides, Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles, Paris 1972, σελ.97, στ.5: καὶ τὴν πριμικήρισαν καὶ τὰς κοιτωνιτίσασκαὶ κουβουκλαρέας λίτρας β'), καθὼς καὶ στὴν Ἐκθεσὶ περὶ βασιλείου τάξεως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (βλ. ἐκδ. Βόννης, σελ.622-624, κεφ. κδ': ἐπὶ προαγωγῇ κουβικουλαρίας. Ἐπίσης R. Guiland, Contribution à l'histoire administrative de l'Empire byzantin, La Patricienne à Ceinture, ἡ ζωστὴ πατρικία, ἐν Byzantinoslavica τόμ.32, 1971, σελ.269-275.

146. Zacos-Veglery, Seals, Vol. I, Part III, σελ.1445, ἀρ.2676.

147. Zacos-Veglery, Seals, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 1441, ἀρ.2673.

148. Zacos-Veglery, Seals, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 1444, ἀρ.2675.

149. Grégoire, Recueil, σελ.106, ἀρ.308bis, ἀν ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι σωστὴ

ὑπὸ Μάγνου τοῦ/ ἐνδοξοτάτου κουράτο/ρος¹⁴⁹⁺.

Σὲ σφραγιστικά δακτυλίδια μπορεῖ ἐπίσης κανεὶς νὰ διαβάσῃ:

146) α. Κ(ύρι)ε, β(οήθει)/ τῆς φο/ρού[σης] (Συρακοῦσαι, βυζαντινὴ ἐποχή).

β. + Θεοτόκε βοέθη τῇ δούλι σου Κωμητῶς¹⁵⁰(;) (Πέλλα Δεκαπόλεως, *Irbid*, βυζαντινὴ).

Μνεῖες γυναικῶν βρίσκει κανεὶς καὶ σὲ ἀντικείμενα ποὺ οἱ ἴδιες εἶχαν ἀφιερῶσει. Π.χ. σὲ χάλκινο σταυρὸ τοῦ μουσείου Trivultio τοῦ Μιλάνου: 147) Εἰς τοὺς ἑώνας νικᾷ/ Κύριε, βοήθει Εὐγαμίαν¹⁵¹ (βυζαντινὴ ἐποχή)· σὲ ἀργυρὸ σταυρὸ τοῦ μουσείου τῆς μονῆς ἀγίου Μαρτίνου στὸ Πάνορμο Σικελίας:

148) Θ(εοτό)κε, βο(ήθει) Ἀννας¹⁵² (βυζαντινὴ ἐποχή).

Τέλος, ἀξίζει νὰ προσέξῃ κανεὶς καὶ τὰ ἐπιθετα ποὺ προσάπτουν στὴν γυναῖκα. Αὐτὰ εἶναι ποικίλα καὶ ἀναφέρονται στὸ ἦθος καὶ τὸν καλὸ χαρακτήρα της. Παραθέτω κυρίως ὅσα ἤδη συναντήσαμε στὶς ἐπιγραφές μαζί μέ μερικὲς προσθήκες. Ἔτσι ἡ γυναῖκα ἀποκαλεῖται:

σώφρων· ἀρ. 11,16,102·

πιστή· ἀρ. 12·

κοσμιωτάτη· ἀρ.29,55,105·

σεμνή, σεμνοπρεπεστάτη· ἀρ.16,83,140·

Ὅσον ἀφορᾷ στὶς σχέσεις της μέ τοὺς ἀνθρώπους στὸ στενότερο ἢ εὐρύτερο κοινωνικὸ περιβάλλον, ἀναφέρεται ὡς:

δικαία

149) Καλ(ι)/μένη γι(νὴ) δυ(κ)/ἐα¹⁵³ (Καστέλλι Κισσάμου, ἰουδαϊκὴ ἐπιγραφὴ, Δ' μ.Χ. αἰ.).

γλυκυτάτη· ἀρ.42

150)... Ἰουλιανὴ ἢ [γλ]υκυτάτ[η]¹⁵⁴ (Κώρυκος, Πβ).

πάντων φίλη¹⁵⁵, ἀρ. 61.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν προσφορὰ της μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν πίστι της πρὸς τὸν Θεό:

150a. CIG IV 2, ἀρ.9057. β. *M. Piccirillo, Chiese e mosaici della Giordania Settentrionale, Jerusalem 1981*, σελ.26.

151. Αὐτόθι, ἀρ.9075.

152. Αὐτόθι, ἀρ.9073β.

153. *Bandy, Crete*, σελ. 123-124, ἀρ.94. Γιά τοὺς ὅρους *δίκαιος*, *δικαία* ποὺ ἀπαντοῦν σὲ ἑλληνικὲς ἐπιγραφές τῆς Παλαιστίνης εἴτε ἰουδαϊκὲς εἴτε χριστιανικὲς βλ. *Yiannis Meimaris, Saints, Martyrs and Church Officials in the greek Inscriptions pertaining to the christian Church of Palestine, (The Hebrew University) Jerusalem 1976*, σελ.161-165.

154. CIG IV, 2, ἀρ.9172=MAMA III, ἀρ.304.

155. Γιά τὴν ἐκφρασὴ ἢ πάντων φίλη βλ. τὴν *ἐργασία μου*, Συμβολαὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῆς πρώτου βυζαντινῆς περιόδου ('Ἡ προσφορὰ τῶν ἐκ Μ. Ἀσίας καὶ Συρίας Ἐπιγραφῶν καὶ ἀγιολογικῶν κειμένων) [Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, ἀρ.31], ἐν Ἀθήναις 1975, σελ.48 σημ.1.

δευτέρα Φοίβη· άρ. 62·

φιλένθεος·

151) Ἀθηνοδώραν... τήν φιλένθεον¹⁵⁶ (Ἀθῆναι, Πβ)·

εὐλαθεστάτη· άρ. 66,80,87 καί

152) Μαρία τῇ εὐλαβ(εστάτῃ)¹⁵⁷ (Τύρος, Πβ).

θεοφιλεστάτη· άρ. 73.

Ἄν ἔζησε εὐτυχισμένη ζωή καλεῖται:

εὐμοιροτάτη

153) ... ἡ εὐμυρο(τάτῃ)/ Στρατονίκη¹⁵⁸... (Τύρος, Πβ).

Ἄν εἶχε κάποια σεβαστή κοινωνική θέσι ἢ προερχόταν ἀπὸ τὴν ἀνώτερη τάξι, προσφωνεῖται:

κυρία

154) Σώφρων/ Ρηγεινή συν/βίῳ τῇ ἑαυτοῦ/κυρία¹⁵⁹... (Ἀττική, Πβ).

155) τῆς /κ(υρίας) Μουσικῆς¹⁶⁰ (Τύρος, Πβ).

156) ... ἐδορήσατο ἡ Κυρία/Εἰρήνη¹⁶¹ (Τύρος, Πβ).

εὐγενεστάτη

157) Σόριν τῆς εὐγε/νεστά(της) Θεοδοσίας¹⁶² Τύρος, Πβ).

μεγαλοπρεπεστάτη· άρ. 107·

λαμπροτάτη

159) ... οἰκέτῃ/ς τῆς λαμπροτά/της Τρυφωνια/νῆς¹⁶⁴ (Θεσσαλονίκη, Ε΄ μ.Χ. αἰ.).

ἐνδοξοτάτη¹⁶⁵ άρ. 141.

156. C. Bayet, De Titulis Atticae Christianis, Lutetiae Parisiorum 1878, σελ.83, άρ.41.

157. Rey-Coquais, Tyr, σελ.14-15, άρ.21C.

158. Rey-Coquais, Tyr, σελ.97-98, άρ.173.

159. K.M. Κωνσταντοπούλου, Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ ἐπιτύμβιοι Χριστιανικῶν χρόνων, ἐν Ἀρμονία, τόμ.1, 1900, σελ.33, άρ.29.

160. Rey-Coquais, ἐνθ΄ ἄνωτ., σελ.80, άρ.146.

161. Rey-Coquais, ἐνθ΄ ἄνωτ., σελ.70-71, άρ.121.

162. Rey-Coquais, ἐνθ΄ ἄνωτ., σελ.27-28, άρ.37.

163. Rey-Coquais, ἐνθ΄ ἄνωτ., σελ.119, άρ.222.

164. IG 10,1, Berlini 1972, σελ.228-229, άρ.784= Τσιγαρίδα, Κατάλογος, σελ.57-58, άρ.24. Φαίνεται ὅτι ἡ Τρυφωνιανὴ ἔφερε καὶ τὸν ἀντίστοιχο τιμητικὸ τίτλο τοῦ συζύγου της ποὺ ἦταν «λαμπρότατος» (clarissimus).

165. Ὁ τίτλος τῆς «ἐνδοξοτάτης» τῆς ἀνήκει προσωπικά, ἐπεὶδὴ πρόκειται γιὰ κουβικουλαρία τοῦ παλατίου.

Συμπεράσματα

Μέσα από το εύρύ φάσμα των έπιγραφών που μέχρι τώρα παρέθεσα διακρίνει κανείς έντονη την παρουσία της γυναίκας στο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον της. Έτσι την συναντήσαμε μέχρι τώρα:

- α) να σταδιοδρομή επαγγελματικά (βλ. άρ. έπιγρ. 90-105)
- β) να προσφέρει τις υπηρεσίες της μέσα στην Έκκλησία (βλ. άρ. έπιγρ. 52-67)
- γ) να εύδοκιμή στη μοναχική ζωή (βλ. άρ. έπιγρ. 68-80, 82-89)
- δ) να φέρη τιμητικούς τίτλους (βλ. άρ. έπιγρ. 124-138, 159) και μερικές φορές να κατέχη αξιώματα που της ανήκουν προσωπικά (βλ. σημ. 126, άρ. έπιγρ. 140, 141)
- ε) να εύεργετή ποικιλοτρόπως όταν έχη οικονομική εύχέρεια ή όταν ανήκη σε άνώτερη κοινωνική τάξι (βλ. άρ. έπιγρ. 105-114, 140)
- στ) να φημίζεται για την φιλανθρωπία της (βλ. άρ. έπιγρ. 90,98,102).

Σ Υ Ν Τ Μ Η Σ Ε Ι Σ

- ΑΔ = Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον
 AS = Anatolian Studies
 Studia Pontica = J. Anderson - Fr. Cumont - H. Grégoire, Studia Pontica, Recueil des Inscriptions grecques et latines du Pont et de l'Arménie, Bruxelles 1910, τόμ.ΙΙΙ.
 Bandy, Crete = A.C. Bandy (Μπέντης), The Greek Christian Inscriptions of Crete, Χριστιανικαὶ Ἐπιγραφαὶ τῆς Ἑλλάδος, τόμ.Ι, Ἀθῆναι 1970.
 BCH = Bulletin de Correspondance Hellénique.
 Βέης, Isthmos-Korinthos = Nikos A.Bees, Die griechisch-christlichen Inschriften des Peloponnes, Bd I: Isthmos-Korinthos, Athen 1941.
 Beševliev, Bulgarien = V. Beševliev, Spätgriechische und Spätlateinische Inschriften aus Bulgarien, Berlin 1964.
 Bull. Epigr. = Bulletin Epigraphique.
 Canova, Moab = Reginetta Canova, Iscrizioni e monumenti protocristiani del Paese di Moab, Città del Vaticano 1954.
 CIG = Corpus Inscriptionum Graecarum IV, 2 Bero-
 lini 1877.
 DACL = Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie.
 Dunscombe Colt, Nessana = H.Dunscombe Colt, Excavations at Nessana, τόμ. 1, London 1962.
 Grégoire, Recueil = H. Grégoire, Recueil des Inscriptions Grecques Chrésiennes d'Asie Mineure, Amsterdam 1968.
 IG = Inscriptiones Graecae.
 IGLS = Inscriptions Grecques et Latines de la Syrie.
 Kent, Korinth = J.H.Kent, Corinth, Vol.VIII, Part III, The Inscriptions 1926-1950, Princeton, New Jersey 1966
 Κωνσταντοπούλου, Μολυ- = K.M. Κωνσταντοπούλου, Βυζαντιακά Μολυ-
 βδόβουλλα τοῦ ἐν Ἀθῆναις Ἑθνικοῦ Νομισμα-

- Kraeling, Gerasa*
 = *Carl H. Kraeling, Gerasa, City of the Decapolis, New Haven, Connecticut 1938.*
- Le Bas-Waddington*
 = *Phil. Le Bas-W.H. Waddington, Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure, Paris 1870.*
- Littmann-Magie-Stuart, Syria*
E. Littmann-D. Magie-D. Stuart, Syria. Publications of the Princeton University. Archaeological Expedition to Syria in 1904-5 and 1909, Div. III, Greek and Latin Inscriptions. Section A, Southern Syria, Leyden 1921.
- MAMA
 = *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, τόμοι 8, London 1928 - Manchester 1962.*
- Negev, Wadi Haggag*
 = *A. Negev, The Inscriptions of Wadi Haggag Sinai, έν Qedem. Monographs of the Institute of Archaeology, The Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem 1977.*
- ΝΣ
 = Νέα Σιών
- Ὁρλάνδου-Βρανούση, Τὰ Χαράγματα*
 = *Α.Κ. Ὁρλάνδου τῇ συνεργασίᾳ Λ. Βρανούση, Τὰ Χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος, Ἀθήναι 1973*
- Πβ
 = *Πρωτοβυζαντινῆς Ἑποχῆς.*
- PBSR
 = *Papers of the British School at Rome.*
- PEF QSt
 = *Palestine Exploration Fund Quarterly Statement.*
- PG
 = *Patrologia Graeca.*
- Prentice, Syria*
 = *W.K. Prentice, Publications of the Princeton University. Archaeological Expedition to Syria in 1904-5 and 1909. Div. III, Greek and Latin Inscriptions. Section B, Northern Syria, Leyden 1922.*
- RB
 = *Revue Biblique.*
- REG
 = *Revue des Etudes Grecques.*
- RESEE
 = *Revue des Etudes Sud-Est Européennes.*
- Rey-Coquais, Tyr*
 = *Jean-Paul Rey-Coquais, Inscriptions de la Necropole de Tyr (1963-1974), έν Bulletin du Musée de Beyrouth, τόμ. 29, 1977.*
- SEG
 = *Supplementum Epigraphicum Graecum.*
- Thomsen, Jerusalem*
 = *Peter Thomsen, Die lateinischen und griechischen Inschriften der Stadt Jerusalem und ihrer nächsten Umgebung, έν ZDPV, τόμ. 44, 1921.*
- Τσιγαρίδα, Κατάλογος*
 = *Εὐθ. Τσιγαρίδα-Κ. Λοβέρδου-Τσιγαρίδα, Κατάλογος Χριστιανικῶν Ἐπιγραφῶν στὰ Μου-*

- Zacos-Veglery, Seals* = *G.Zacos and A. Veglery, Byzantine Lead Seals, Vol.1, Part I-III, Basel 1972.*
ZDPV = *Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins.*

ZUSAMMENFASSUNG

Konstantina Mentzou-Meimaris, *Die Präsenz der Frau in den griechischen Inschriften vom 4.—10. Jahrh. n. Chr.*

Aus der grossen Anzahl der Inschriften heben sich diejenigen hervor, in denen Frauen Erwähnung finden. Diese sind in Grabinschriften, Gründungsinschriften, Votivgaben, Siegeln, Siegelringen und Silbergegenständen eingemeisselt.

Sie stammen aus allen Teilen des Kaiserreiches.

In den meisten Fällen scheint die Frau vom Mann abhängig zu sein und wird als Gattin, Tochter oder Mutter eines Bürgermeisters, Priesters, Würdenträgers erwähnt. Selten wird der Mann als Gatte der Frau angeführt (z.B. ἀνὴρ Κύρας).

Hat sie einen Kirchlichen Rang oder ein Amt bekleidet, wird ihre Funktion angegeben (z.B. Diakonisse, Gastwirtin=ξενοδόχος).

Sie wird allein oder zusammen mit anderen Personen erwähnt, wenn sie als Nonne gelebt hat (z.B. Asketin, Klosterfrau, Äbtissin), wenn sie Jungfrau war=παρθένος).

Wenn sie allein oder zusammen mit ihrem Ehemann einen Beruf ausübte (z.B. Hebamme, Ärztin, ἀρτοπράτισσα, ναυκλήρισσα, καλλιγράφισσα, ἀσπροπόλισσα), wenn sie eine Votivgabe gestiftet oder eine Geldsumme für den Bau einer Kirche oder ein anderes gemeinnütziges Werk gespendet hatte. Ist sie an einem fremden Ort (ξένο τῆς καταγωγῆς τῆς) begraben, worden, wird gewöhnlich auch ihre Herkunft angegeben (z.B. Römerin, aus Thessaloniki, aus Arabia, Germanin, aus Gortinia, Epiphania aus Thessaloniki, Maria von Kapouis).

In Fällen, in denen die Frau einer höheren Gesellschaftsklasse angehört, wird sie wieder zusammen mit ihrem Gatten erwähnt. Jedoch kann sie allein genannt werden, wenn der Titel ihres Gatten oder Vaters angegeben ist (z.B. Presbyterin und ἀρχισυναγωγίς, πατρικία, χαρτουλαρία, ὑπάτις, πρωτοστράτορίς, Tochter des Kaisers=θυγάτηρ τοῦ Καίσαρος).

Sie konnte ihr eigenes Siegel verwenden, oder einen Ring, der ihren Namen trug.

Auch konnte sie auf Gegenständen erwähnt werden, die sie als Votivgaben gestiftet hatte (Silberkreuz aus Panormon, Bronzekreuz des Museums Trivultio, Mailand).